

УДК: 316.42: 159.922.6:316.776.4-053.6(477)
DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-6-26>

Ольга Володимирівна Наконечна,
кандидат педагогічних наук,
кафедра соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Денис Миколайович Рудень,
кандидат політичних наук, кафедра історії та політології,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
вул. Генерала Родімцева, 19, м. Київ, Україна,
Руслан Васильович Сопівник,
доцент, доктор педагогічних наук, кафедра педагогіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, Україна

РЕГІОНАЛЬНІ ТА ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Успішне входження особистості в соціум, оволодіння соціальним досвідом та самореалізація значною мірою залежать від адекватності оцінки себе, своїх можливостей, задатків. Здатність пізнати себе, оцінити та реалізувати – одне із найважливіших завдань людини. Метою дослідження є діагностика адекватності самооцінки дітей підліткового і юнацького віку з різних регіонів України та узагальнення факторів впливу на формування самооцінки особистості. Проведено дослідження самооцінки зазначених категорій шляхом використання методики «Експрес-діагностика рівня самооцінки». Результати експериментальної роботи свідчать, що 41% сучасної української молоді мають неадекватну самооцінку. Діагностика самооцінки молоді в розрізі вікових груп дає підстави стверджувати, що і в підлітковому, і в ранньому юнацькому віці переважає адекватна самооцінка, хоча в першій групі кількість опитаних з нормативною самооцінкою децю вища, ніж в другій, і становить 62%. Проте підлітків із завищеною самооцінкою виявилось більше на 3%, але в той же час на 7% менше із заниженим її рівнем. Кількість дітей з адекватною самооцінкою у сільській місцевості менша, ніж у міській, і притаманна 52% дітей, тоді як у міській – 61%. Проте у сільській місцевості вдвічі менша кількість дітей із завищеним рівнем самооцінки. Разом із тим, на сільських територіях 45% дітей мають занижену самооцінку, тоді як у містах ця кількість становить третину. Результати опитування засвідчили певні відмінності у структурі рівнів самооцінки в розрізі окремих регіонів. Так, найвищий рівень адекватної самооцінки у респондентів Харківської та Сумської областей і становить 68%, столичного регіону і області – 60%, окремих районів Луганської області – 57%, Тернопільської області – 51%. Рівень завищеної самооцінки знаходиться в межах 2-8%, зокрема, найбільша кількість дітей за цим рівнем – мешканці столиці і окремих районів Луганщини, найменша – Харківщини і Сумщини. А з рівнем заниженої оцінки найбільша кількість дітей, які мешкають у західних регіонах (44%) та окремих районах Луганської області (37%). Близько третини за цим показником – діти східних і центральних областей. Неадекватна самооцінка у значної частини сучасної молоді обумовлена соціально-політичними подіями в країні, регламентованим спілкуванням з батьками, відсутністю цілеспрямованого виховного батьківського впливу на особистість дитини, невпевненістю у виборі свого подальшого життєвого шляху, майбутньої професії, погіршенням матеріального становища, недостатнім рівнем розвитку інфраструктури у сільській місцевості та можливостями для самореалізації.

Ключові слова: самооцінка, адекватна самооцінка, завищена та занижена самооцінка, соціалізація, діагностика самооцінки, вікові та регіональні особливості самооцінки, фактори впливу на самооцінку.

Вступ

Розвиток особистості завжди передбачає включення її в діяльність. Основними її видами на різних етапах є ігрова, навчальна, трудова. Під час кожної з них людина здобуває соціальний досвід, засвоює знання і набуває вмінь, якостей, розвиває здібності, тобто відбувається процес її становлення як особистості. І триває він упродовж всього життя. Цілий ряд ключових життєвих компетентностей розвивається в підлітковому та юнацькому віці. Зазначені вікові періоди є ще й важливими з точки зору формування самоставлення до себе і самосвідомості [9, с. 105]. Як відомо, провідною діяльністю особистості на зазначе-

них вікових етапах є навчальна. Звичайно, мова йде не тільки про академічну успішність, а й про засвоєння соціальних знань та вмінь. І те, наскільки в міру своїх можливостей діяльність буде успішною для дитини, залежить від багатьох факторів, одним з яких є самооцінка. І якщо адекватна оцінка самого себе сприяє досягненню успіхів, то занижена і завищена самооцінка стає цьому перешкодою.

До феномену самооцінки завжди була прикута увага вчених. Значний інтерес викликають окремі праці зарубіжних дослідників. Так, наприклад Моріс Розенберг запропонував популярну на заході 10-бальну шкалу самооцінки. У своїх працях [21] до-

слідник обґрунтував вплив суспільства на самооцінку підлітків. У працях Роберта Корвіна [18] розкрито результати дослідження факторної структури повної 10-бальної шкали самооцінки Розенберга. Вплив сімейних відносин на самооцінку підлітків розкрито у праці американських дослідників Давида Демо, Стефана Смаля та Річа Савін-Вільямса [19]. Роль батьків у формуванні адекватної самооцінки висвітлено у праці Карла Пікхарда, зокрема «Підлітковий вік і самооцінка. Навчіть підлітків, як підтримувати здорову самооцінку» [20]. Переваги та недоліки людей із високою самооінкою розкрили Р. Р. Бауместер, Дж. Д. Кемпбелл, Д. І. Крюгер, К. Д. Вос [17].

Значний внесок у розробку проблем самооцінки молоді здійснили й вітчизняні науковці. Як необхідну умову власної самореалізації та впевненості у собі, забезпечення конкурентоздатності випускників на ринку праці розглядає самооцінку студентської молоді О. Френдзюк [16, с. 326-327]. Вплив самооцінки на академічну успішність молодшого школяра досліджують Є. Калюжна та М. Шевергіна [8]. Ю. Легенька, Г. Шокалюк відзначають взаємозв'язок між самооінкою та мотивацією досягнення учнів професійно-технічних навчальних закладів [10]. М. Заміщак у своїй дисертаційній роботі розкриває необхідність формування не просто самооцінки, а моральної самооцінки у молодших школярів у процесі морального становлення підростаючого покоління [6]. Вивченню впливу сім'ї на формування самооцінки дитини присвячена публікація О. Столярчук [14]. Взаємозв'язок самооцінки з рівнем тривожності аналізує також А. Гринечко [4]. На думку Ю. Бабаян, Н. Тимченко, неадекватна самооцінка (завищена, занижена) призводить до порушень у спілкуванні, перешкоджає розкриттю здатностей і можливостей [2, с. 26]. Однак, не дивлячись на це, питання нинішнього стану адекватності самооцінки у дітей підліткового і юнацького віку вивчене недостатньо. Власне це і зумовило науковий пошук.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей самооцінки сучасної української молоді у розрізі регіональних та вікових аспектів.

Завдання дослідження:

- 1) розкрити роль самооцінки у соціалізації дітей та молоді;
- 2) узагальнити та систематизувати фактори впливу на формування самооцінки особистості;
- 3) обґрунтувати вплив самооцінки на результати діяльності особистості;
- 4) діагностувати адекватність самооцінки дітей підліткового і юнацького віку та проаналізувати отримані результати у розрізі регіональних та вікових аспектів.

Методи дослідження

Експеримент проводився у три етапи. На першому етапі за допомогою методів контент-аналізу, узагальнення, систематизації вивчено психолого-педагогічну, наукову літературу з питання сутності

самооцінки, факторів, що впливають на її формування у дітей підліткового і юнацького віку. На другому – проведено дослідження самооцінки зазначених категорій шляхом використання методики «Експрес-діагностика рівня самооцінки» [7]. В анонімному анкетуванні взяли участь 299 дітей віком від 11 до 18 років – учні 6-11 класів та студенти 1-2 курсів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації. У вибірці – діти, які мешкають у сільській (26%) та міській (74%) місцевостях із західних, східних, центральних областей України та окремих районів Луганської області. За результатами відповідей респондентів визначалися три рівні самооцінки: завищений, реалістичний тобто нормативний (адекватний) та занижений. Третій етап експерименту передбачав кількісну і якісну обробку отриманої інформації за допомогою методів вимірювання, середніх величин, аналізу, узагальнення.

Результати та їх обговорення

Самооцінку здебільшого виділяють за трьома рівнями: високий, середній, низький. Інші ж методики діагностики дають можливість визначити завищену, середню (її ще називають адекватною або нормативною) та занижену самооцінку. До речі, перша і остання є такими, що відхиляються від норми. Хоча стосовно завищеної самооцінки та її нормативності думки вчених розходяться. Одні вважають, що завищена самооцінка сприяє досягненню успіхів особистості, інші ж доводять, навпаки, що вона шкодить особистості. Ураховуючи думку, що самооцінка виникає в результаті зіставлення Я-концепції, тобто власного бачення себе і бачення інших, а також співставлення Я-реального з Я-ідеальним, в такому випадку негативний вплив завищеної самооцінки на діяльність особистості пояснюється її неспроможністю об'єктивно оцінити свої можливості із бажаним результатом.

Люди з низьким рівнем самооцінки болісно реагують на будь-яку критику, мають комплекси. Часто велике значення для них має думка інших. Адекватна ж самооцінка лежить в основі формування у дитини впевненості у собі і своїх можливостях, виступає підставою для розвитку особистої повноцінності і компетентності.

Аналізуючи вивчення проблеми самооцінки у вітчизняній психології, М. Заміщак приходять до висновку, що «...негативна самооцінка (не з приводу уже здійсненого, а лише передбачуваного вчинку) може породити не реальний, а потенційний негативний образ, можливість виникнення такого образу себе» [6, с. 21].

Самооцінка завжди пов'язана з рівнем домагань. Так, розходження рівня домагань і самооцінки спричиняє підвищену тривожність, агресивність, фрустрацію, може провокувати психосоматичні захворювання [6, с. 22]. За результатами проведеного психологічного експерименту, А. Гринечко доводить наявність стійкого обернено-пропорційного зв'язку між рівнем

тривожності і самооцінки, тобто занижена самооцінка часто виступає каталізатором виникнення тривожності, хоча певний оптимальний її рівень – запорука досягнення успіхів у діяльності [4].

Є. Калюжна, М. Шевергіна, досліджуючи вплив самооцінки на академічну успішність молодшого школяра, доходять висновку, що формування навчальної самостійності молодшого школяра неможливо без сформованості у нього навичок навчальної діяльності, важливою і невідмінною умовою якої є самооцінка. Крім того, у публікації доводиться взаємозалежність самооцінки молодшого школяра з його академічною успішністю, тобто, чим кращі оцінки учня, тим вища його самооцінка та, відповідно, чим нижчі оцінки отримує учень, тим нижчий рівень його самооцінки [8, с. 562].

Ю. Легенька, Г. Шокалюк відзначають взаємозв'язок між самооцінкою та мотивацією досягнення учнів професійно-технічних навчальних закладів. Відзначено, що в групах, де переважають учні з високим рівнем мотивації успіху (тобто дії учнів спрямовані на досягнення конструктивних, позитивних результатів), переважає середній нормативний рівень реалістичної оцінки своїх можливостей. Учні, орієнтовані на успіх, вірять, що впораються з поставленою задачею, мають середній нормативний рівень реалістичної оцінки своїх можливостей, не відчувають страху, скутості і не замислюються про межі своїх здібностей. Вони більш повно реалізують свої здібності і частіше досягають поставлених цілей [10, с. 97].

Окремі західні дослідники (Бауместер Р. Р., Кемпбелл Дж. Д., Крюгер Д. І., Вос К. Д.) критично оцінюють тезу про те, що висока самооцінка призводить до позитивних результатів у навчанні та переваг. У ході дослідження вченими з'ясовано, що:

- скромна кореляція між самооцінкою та успішністю в школі не вказує на те, що висока самооцінка сприяє хорошій роботі;
- зусилля, спрямовані на підвищення самооцінки учнів, не покращують академічну успішність, а іноді можуть бути контрпродуктивними;
- професійний успіх може підвищити самооцінку, але не навпаки;
- люди із високою самооцінкою спочатку приваблюють до себе людей, але потім віддаляються від них;
- лідерство не впливає безпосередньо із самооцінки;
- висока самооцінка робить людей більш схильними виступати в групах та критикувати групу;
- ані висока, ані низька самооцінка не є безпосередньою причиною насильства, але нарцисизм веде до посилення агресії у відповідь на уражену гордість;
- найвищі та найнижчі показники шахрайства та знущань знаходяться в різних підкатегоріях високої самооцінки;
- висока самооцінка не заважає дітям курити,

вживати наркотики або розпочинати статеве життя [17].

У цілому зазначені американські вчені не знайшли доказів того, що підвищення рівня самооцінки (за допомогою терапевтичних втручань або шкільних програм) приносить користь. Хоча до позитивних аспектів відносять те, що висока самооцінка полегшує наполегливість після невдач. Окрім цього, самооцінка має відношення до щастя, при цьому люди із високою самооцінкою відчувають себе щасливішими.

Які ж фактори впливають на самооцінку? У своєму авторефераті Р. Попелюшко наводить такі основні чинники: спадкові, внутрішньоособистісні конфлікти, батьківські настанови, навчання у закладах освіти [13, с. 6].

Із усіх соціальних факторів, що впливають на формування самооцінки особистості, родина залишається найважливішим і найвпливовішим чинником. Самооцінка формується у ранньому дитинстві мірою того, як діти вибудовують моделі «Я» в ході взаємодії зі значущими дорослими, головними з яких є батьки. Особливої інтенсивності, різноманітності та глибини процес формування самооцінки досягає у підлітковому періоді. Вплив батьків на самооцінку підлітків знижується, натомість зростає чутливість до думки ровесників, тому підлітковий період є свого роду лакмусом успішності виховного впливу батьків на особистісне формування дитини [14].

Американський психолог К. Пікхард вважає, що метою батьків у справі формування адекватної самооцінки є мотивувати молоду людину пізнавати себе та доброзичливо оцінювати себе. К. Пікхард зауважує, що найбільш яскраво знижується самооцінка людини двічі. Перше падіння відбувається на самому початку раннього підліткового віку (9-13 років), коли дитина «розлучається з дитинством». Друге падіння рівня самооцінки відбувається в 18-23 роки, коли молода особа стикається з грізною реальністю незалежності [20].

На формування ставлення до себе у підлітковому віці значний вплив здійснюють як зовнішні (соціальний світ: батьки, учителі, колектив та однолітки), так і внутрішні чинники (фізичне тіло, емоційні стани, переживання, академічні та інтелектуальні досягнення підлітків) [9, с. 106].

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури та наукових праць дозволив узагальнити та систематизувати фактори впливу на формування самооцінки дитини:

1. Зовнішні: стиль сімейного виховання, соціально-педагогічний вплив, соціометричний статус у колективі, суспільно-політичні та економічні трансформації.

2. Внутрішні: вікові психологічні та фізіологічні особливості, емоційний інтелект, інтелектуальні досягнення, рівень моральної культури.

Хто із суб'єктів навчально-виховного процесу бере участь у формуванні або ж здійснює вплив (як позитивний, так і негативний) на самооцінку дитини? На нашу думку, це, по-перше, найближче оточення дитини: сім'я, друзі, учнівський або студентський колективи, референтна група, педагоги, вихователі, викладачі, класні керівники, куратори.

Самооцінка опосередковано виступає регулятором поведінки. А тому не лише розрізняють фактори, що впливають на самооцінку, а й визначають результати діяльності особистості, які залежать від самооцінки. До них віднесемо: професійну орієнтацію і професійне самовизначення, самовдосконалення,

мотивацію до досягнення успіху або уникнення невдач і взагалі успішність у навчальній діяльності, житті, самореалізацію, моральну поведінку, ціннісні орієнтації, ставлення до себе і до дійсності взагалі, побудову гармонійних відносин із людьми.

Узагальнені дані проведеного нами анкетування серед дітей підліткового і юнацького віку дають підстави стверджувати про те, що 59% опитаних мають адекватну самооцінку, 5% завищену і 36% занижену, тобто відхилення від нормативної оцінки себе і своїх можливостей в сумі складає 41% (рис.1), що викликає занепокоєння.

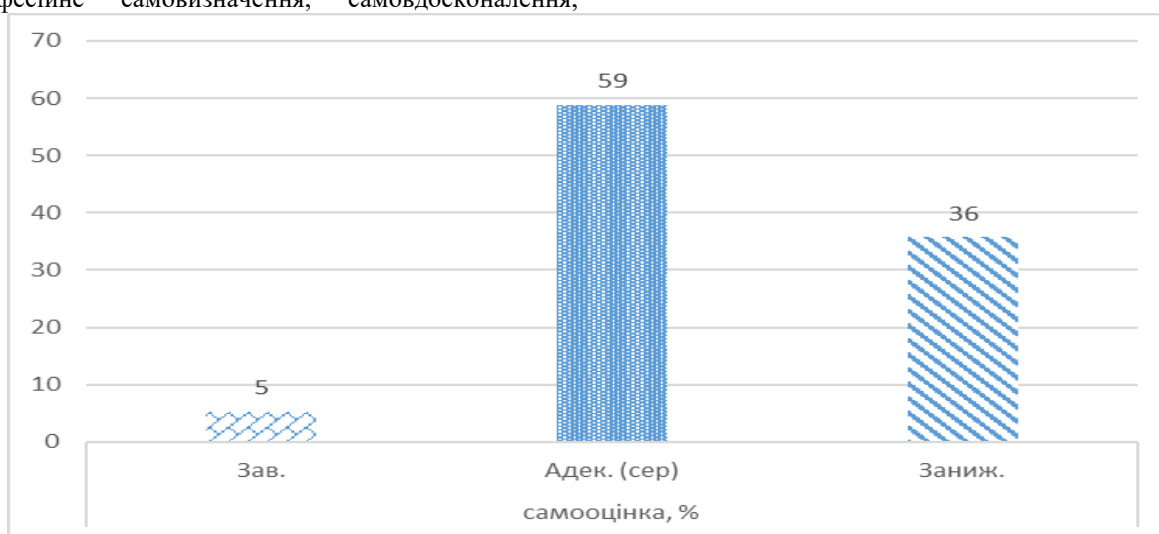

Рис. 1. Узагальнені результати діагностики рівня самооцінки дітей віком 11-18 років, %

Опираючись на дослідження науковців, які зазначають, що характер спілкування з дорослими істотно впливає на особливості самооцінки підлітків, можемо зробити висновок, що такі результати викликані регламентованим спілкуванням з батьками, відсутністю довіри. Адже, як зазначає Г. Абрамова [1], лише у 8,3% підлітків, які могли довірливо спілкуватися з батьками, неадекватна самооцінка (так чи інакше вони недооцінюють себе). При домінуванні ж регламентованого спілкування неадекватна самооцінка мала місце у 87,9% випадків.

Оскільки вчені класифікують самооцінку не тільки за рівнями та адекватністю, а й за мірою конфліктності [4], можемо припустити, що поява неадекватної самооцінки викликана конфліктом між власною оцінкою на протиположності оцінці оточуючих.

Щодо вікових категорій, то і в підлітковому, і в ранньому юнацькому віці переважає адекватна самооцінка, хоча в першій групі кількість опитаних з нормативною самооцінкою дещо вища, ніж в другій, і становить 62%. Проте підлітків із завищеною самооцінкою виявилось більше на 3%, але в той же час на 7% менше із заниженим її рівнем (рис. 2).

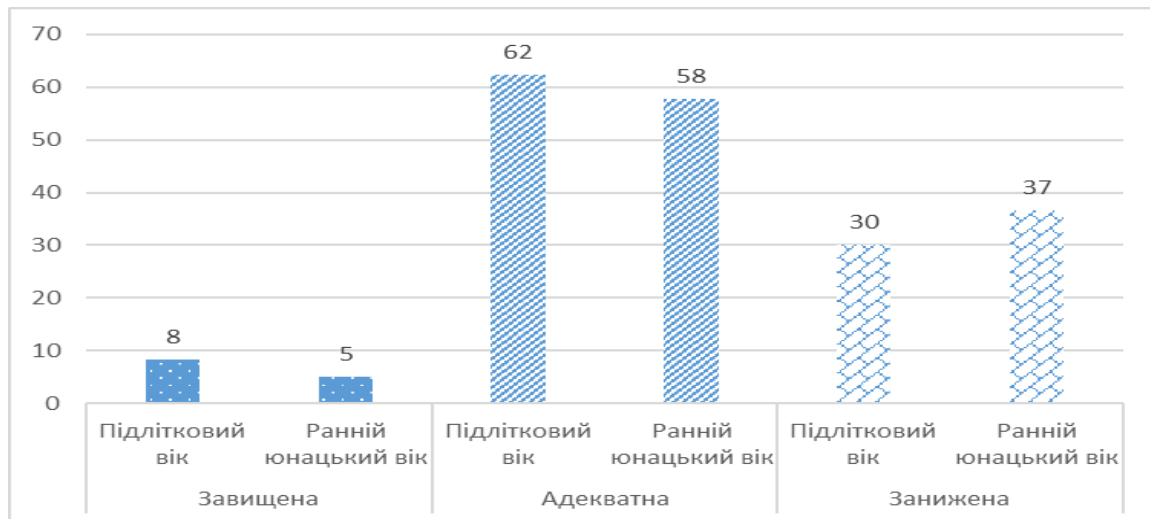

Рис. 2. Порівняльні результати діагностики рівня самооцінки за віковими категоріями, %

Завищена самооцінка пояснюється особливостями підліткового віку, зокрема суперечливістю, імпульсивністю, емоційною нестабільністю, прагненням бути дорослими, незалежними і самостійними. Нерідко такий перший досвід супроводжується невиправданими невдачами і розчаруваннями.

На самооцінку підлітків впливає захопленість комп'ютерними іграми, які часто є для підлітка методом самоствердження, підвищення самооцінки. Діти, які мають низьку самооцінку, комплекси, схильні до ігрової залежності. В комп'ютерних іграх вони намагаються втекти від реального світу [5].

Незважаючи на те, що по мірі дорослішання самооцінка особистості стає менш залежною від зовнішніх чинників, результати дослідження засвідчили той факт, що у ранньому юнацькому віці самооцінка опитаних є менш адекватною, ніж у підлітків. На нашу думку, це обумовлено вибором свого подальшого життєвого шляху, майбутньої професії, вищого навчального закладу, підготовкою до складання зовнішнього незалежного оцінювання, пошуком партнера для сімейного життя. Дуже часто цей етап супроводжується конфліктами дитини з батьками через розбіжність поглядів на зазначені вище позиції.

Для України валовий показник охоплення вищою освітою характеризується постійним зростанням. Після найбільшого падіння у 1994 році (40,3%) показник почав демонструвати зростаючу динаміку і вже у 2000 році вийшов на рівень 1989-1990 років. А починаючи з 2003 року, значення показника стало перевищувати аналогічні як для Польщі, Франції, Італії (порівнювані країни), так і для Європейського Союзу в цілому [11, с.12]. За ступенем охоплення населення

вищою освітою Україна займає 10-12 місце в світі [15]. Отже, виробилася суспільна тенденція, що здобуття вищої освіти є неодмінною умовою для реалізації особистості не тільки в професійній сфері, а й у житті. А за результатами ЗНО-2017, кількість осіб, які подолали поріг (склав / не склав), знизився в порівнянні з попереднім роком [3].

Окрім того, зростаючі з віком матеріальні потреби, враховуючи погіршення матеріального становища населення в цілому, часто не можуть бути задоволені повністю. Виникають невпевненість у собі і завтрашньому дні, тривожність, апатія і конформізм.

Цікавою є й порівняльна характеристика рівнів самооцінки дітей, які мешкають у сільській і міській місцевостях. З огляду на отримані дані, що представлені на рис. 3., кількість дітей з адекватною самооцінкою у сільській місцевості менша, ніж у міській, і притаманна 52% дітей, тоді як у міській – 61%. Проте у сільській місцевості вдвічі менша кількість дітей із завищеним рівнем самооцінки. Разом із тим, на сільських територіях 45% дітей мають занижену самооцінку, тоді як у містах ця кількість становить третину. Це, на нашу думку, пов'язано, в першу чергу, з порівняно нижчим у селі, ніж у місті, матеріальним становищем, рівнями розвитку культурної інфраструктури і як наслідок – можливістю самореалізації дитини, що так важлива для формування адекватної самооцінки. Крім цього, на самооцінку дітей впливає і соціальний статус батьків, сфера їхньої професійної зайнятості. Варто також відзначити, що середній бал ЗНО за всіма дисциплінами у випускників сільських шкіл нижчий, ніж в їхніх ровесників, які мешкають в містах.

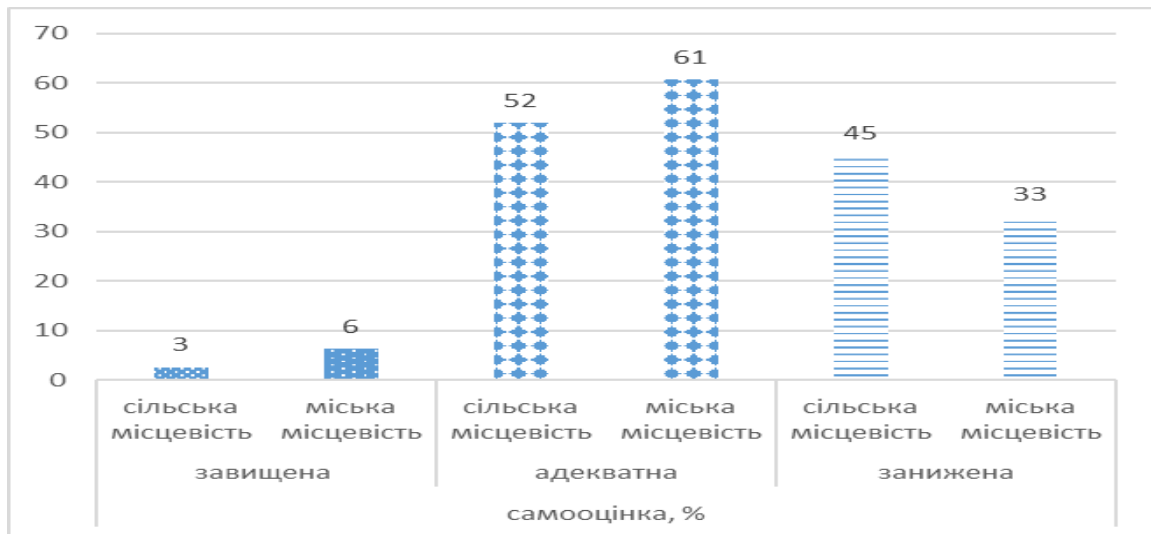

Рис. 3. Результати діагностики рівнів самооцінки дітей 11-18 років у сільській та міській місцевостях, %

Щодо регіональності, то тут результати опитування засвідчили деякі відмінності у структурі рівнів самооцінки. Так, найвищий рівень адекватної самооцінки – у респондентів Харківської та Сумської областей і становить 68%, столичного регіону і області – 60%, окремих районів Луганської області – 57%, Тернопільської області – 51%. Рівень завищеної самооцінки знаходиться в межах 2-8%, зокрема, найбільша кількість дітей за цим рівнем – мешканці столиці і окремих районів Луганщини, найменша – Харківщи-

ни і Сумщини. А з рівнем заниженої оцінки найбільша кількість дітей, які мешкають у західних регіонах (44%) та окремих районах Луганської області (37%). Близько третини за цим показником – діти східних і центральних областей (рис. 4.). Отже, припускаємо, що такі результати пов'язані з великою кількістю дистантних сімей трудових мігрантів із західних областей, що спричинило відсутність цілеспрямованого виховного батьківського впливу на особистість дитини.

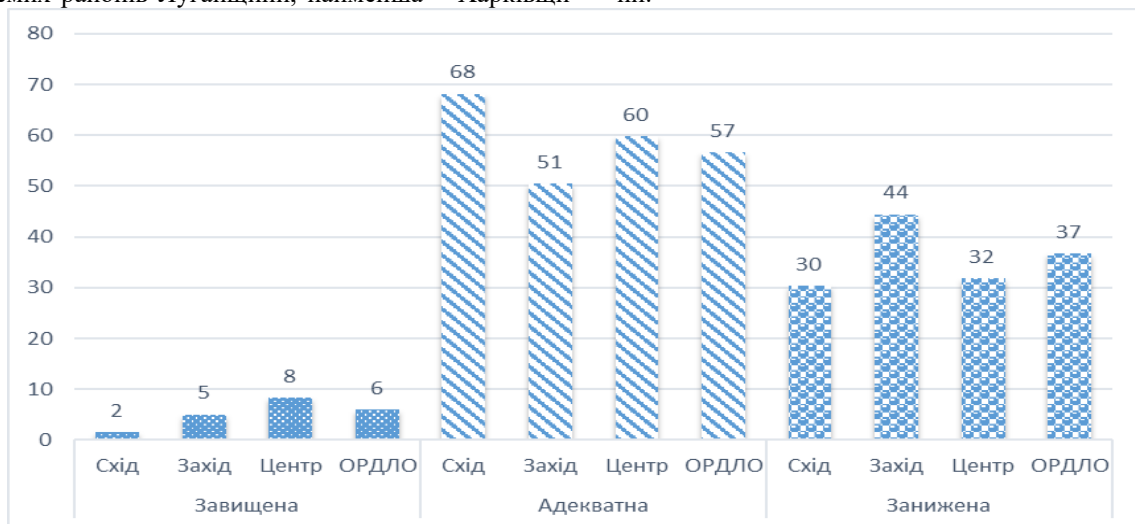

Рис. 4. Результати діагностики рівнів самооцінки дітей 11-18 років у регіонах, %

До того ж, за результатами моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік [12], Тернопільська область, звідки і представлена вибірка респондентів, посідає одне з останніх місць за рядом показників (ефективність ринку праці, фінансова самодостатність, розвиток малого та середнього підприємництва, доступність та якість послуг у сфері освіти, дохід населення у розрахунку на одну особу населення), та 20-те загальне.

В окремих районах Луганської області спостерігається, з одного боку, один із найвищих результатів щодо кількості дітей із завищеною самооцінкою, а з іншого – із заниженою. Припускаємо, це пов'язано з тим, що частина молоді вірить у перспективи, яких, на відміну від них, не мають мешканці непідконтрольних Україні територій. На жаль, інша залишається ще невпевненою у власному майбутньому. Оскільки серед опитаних респондентів цього регіону були в тому числі випускники технікумів, то вони

сумніваються, чи зможуть працевлаштуватися або ж продовжити навчання і здобути повну вищу освіту.

Ще Л. Виготський звернув увагу на ту обставину, що у випадку з підлітками найчастіше буває не слабкість волі, а слабкість цілей, коли підліткам просто немає задля чого долати різні перепони, а також власні лінощі. Поява ж значущої мети вирішує і проблеми волі [1].

В юнацькому віці оцінкові еталони, визначаючись ідеалом, в якому виступають різні види оцінок, що надаються юнакові ровесниками та батьками, вчителями, в плані «Я» спрямовуються на пошуки відповіді на питання, якою є особистість в очах оточуючих, наскільки вона відрізняється від інших і наскільки схожа чи наближена до свого ідеалу [13].

Оскільки діагностичні дані підтвердили існування проблеми неадекватної самооцінки у дітей і молоді, що може призвести до поведінкових девіацій, гостро стоїть питання цілеспрямованих соціально-педагогічних і психологічних впливів на зазначені категорії, які передбачають корекцію неадекватної самооцінки та формування нормативної.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров Ю. В. Психологія розвитку : навч. посібник [Електронний ресурс] / Ю. В. Александров. – 2015. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/77666/psihologiya/psihologiya_rozvitku. – Назва з екрану.
2. Бабаян Ю. Особливості формування самооцінки молодшого школяра / Ю. Бабаян, Н. Тимченко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2014. – Вип. 2.12. – С. 26–30. – (Серія «Психологічні науки»).
3. Гриневич Л. Вступна кампанія 2017 [Електронний ресурс] / Л. Гриневич. – 2017. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua>. – Назва з екрану.
4. Гринечко А. Я. Співвідношення рівнів трижовності та самооцінки сучасної молоді / А. Гринечко // Молодіжна політика: проблеми та перспективи : зб. матер. VI міжнар. наук.-практ. конф., Дрогобич, 15-16 травня 2009 р. / наук. ред. С. А. Щудло. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2009. – С. 272–276.
5. Дивисенко К. С. Динамика цінностей школьників (По матеріалам автобіографій і сочинень) / К. С. Дивисенко // Социологические исследования. – 2008. – № 8. – С. 118-122.
6. Заміщак М. І. Психологічні умови становлення моральної самооцінки молодших школярів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Заміщак Марія Ігорівна. – Дрогобич, 2014. – 268 с.
7. Заморуєва В. В. Діти без сім'ї: підготовка до життя / В. В. Заморуєва. – К. : Шкільний світ, 2011. – 128 с.
8. Калюжна Є. Вплив самооцінки особистості на її академічну успішність у молодшому шкільному віці / Є. Калюжна, М. Шевєргіна // Молодий вчений. – 2016. – № 5 (32). – С. 559-563.
9. Качинська А. Чинники впливу на розвиток

Висновки

Отже, самооцінка дитини формується під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, а також обумовлює досягнення життєвого успіху та самореалізацію. Експериментальні дані засвідчили, що 41% респондентів мають неадекватну самооцінку. Це викликано соціально-політичними подіями в країні, регламентованим спілкуванням з батьками, відсутністю цілеспрямованого виховного батьківського впливу на особистість дитини, невпевненістю у виборі свого подальшого життєвого шляху, майбутньої професії, погіршенням матеріального становища, недостатнім рівнем розвитку інфраструктури у сільській місцевості та можливостями для самореалізації. Тобто процес соціалізації дитини відбувається з серйозними порушеннями. Тому на перший план виходять вчасна діагностика, локалізація і усунення наявних проблем. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок означеної проблеми є розробка технології формування адекватної самооцінки дітей.

самоставлення у підлітковому віці / А. Качинська // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013. – № 8-9 (15-16). – С. 105-107.

10. Легенька Ю. В. Дослідження зв'язку мотивації досягнення та самооцінки учнів ПТНЗ / Ю. В. Легенька, Г. П. Шукалюк // Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації. – Одеса : ГО «ЮМП», 2015. – С. 90-97.

11. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг. дослідж. : аналіт. звіт / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. Фонд дослідж. освіт. політики» ; за заг. ред. Т. В. Фінікова, О. І. Шарова. – К. : Таксон, 2014. – 144 с.

12. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua>. – Назва з екрану.

13. Попельюшко Р. П. Психологічні умови подолання негативної самооцінки в юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Р. П. Попельюшко. – К., 2008 – 18 с.

14. Столярчук О. А. Вплив сім'ї на формування самооцінки дитини / О. А. Столярчук // «Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства» : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 13 грудня 2012 р., Київ. – К., 2012. – С. 423-426.

15. Україна в лідерах за ступенем охоплення населення вищою освітою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgolos.com.ua/news/ukraina_v_liderah_za_stupenem_ohoplennya_naselennya_vyshchoyu_osvitoyu_275476.html. – Назва з екрану.

16. Френдзюк О. М. Самооцінка на шляху до життєвого успіху студентської молоді /

О. М. Френдзюк // Управління в освіті : зб. матер. V міжнар. наук.-практ. конф., 14–16 квітня 2011 р. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти [та інші]. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 326-328.

17. Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4, 1-44.

18. Corwyn, R.F. (2000). The factor structure of global self-esteem among adolescents and adults. *Journal*

of Research in Personality, 34, 357-379.

19. Demo, D. H., Small, S. A. & Savin-Williams, R. C. (1987) Family Relations and the Self-Esteem of Adolescents and Their Parents. *Journal of Marriage and Family* Vol. 49, No. 4, pp. 705-715.

20. Pickhardt, C. E. (2010) Adolescence and Self-Esteem Teach adolescents how to maintain healthy self-esteem. <https://www.psychologytoday.com/blog/surviving-your-childs-adolescence/201009/adolescence-and-self-esteem>

21. Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

REFERENCES

1. Aleksandrov, Yu. V. (2015). *Psykhoholohiia rozvytku: navch. posibnyk [Psychology of development: textbook]*. Retrieved from: http://pidruchniki.com/77666/psihologiya/psihologiya_rozvytku. [in Ukrainian].

2. Babaian, Yu., Tymchenko, N. (2014). Osoblyvosti formuvannya samoostinky molodshoho shkoliara [Peculiarities of the formation of self-esteem of a junior school student]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho – Bulletin of Mykolaiv State University named after V. O. Sukhomlynskyi*, 2.12, 26-30 [in Ukrainian].

3. Hrynevych, L. (2017). *Vstupna kampaniia 2017 [2017 university admission process]*. Retrieve from: <http://mon.gov.ua>. [in Ukrainian].

4. Hrynechko, A. Ya. (2009). Spivvidnoshennia rivniv tryvozhnosti ta samoostinky suchasnoi molodi [Interrelation of anxiety and self-esteem levels of modern youth]. *Molodizhna polityka: problemy ta perspektyvy : zb. mater. VI mizhnar. nauk.-prakt. konf., Drohobych, 15-16 travnia 2009 r. – Youth politics: challenges and prospects: proceedings of conference in Drohobych* (pp. 272-276). S. A. Shchudlo (Ed.). Drohobych: Redaktsiino-vydavnychiy viddil DDPU im. Ivana Franka [in Ukrainian].

5. Dyvysenko, K. S. (2008). Dinamika tseinnostey shkolnikov (Po materialam avtobiografii i sochineniy) [Dynamics of school students' values]. *Sotsiologicheskie issledovaniya – Sociological researches*, 8, 118-122 [in Ukrainian].

6. Zamishchak, M. I. (2014). Psykhoholohichni umovy stanovlennia moralnoi samoostinky molodshykh shkoliariv [Psychological conditions of junior schoolchildren's moral self-esteem formation]. *Candidate's thesis*. Drohobych [in Ukrainian].

7. Zamoruieva, V. V. (2011). *Dity bez simi: pidhotovka do zhyttia [Children without families: preparing for life]*. Kyiv: Shkilnyi svit [in Ukrainian].

8. Kaliuzhna, Ye., Sheverhina, M. (2016). Vplyv samoostinky osobystosti na yii akademichnu uspishnist u molodshomu shkilnomu vitsi [Influence of self-esteem on academic performance in junior school age]. *Molody vchenyi – Young scientist*, 5 (32), 559-563 [in Ukrainian].

9. Kachynska, A. (2013). Chynnyky vplyvu na rozvytok samostavleniia u pidlitkovomu vitsi [Factors of influence on the development of self-attitude in adoles-

cence]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of gifted personality*, 8-9 (15-16), 105-107 [in Ukrainian].

10. Lehenka, Yu. V., Shukaliuk, H. P. (2015). Doslidzhennia zviazku motyvatsii dosiahnennia ta samootsinky uchniv PTNZ [Studying the correlation between motivation of achievement and self-esteem of vocational school students]. *Suchasna osvita i nauka v Ukraini: tradytsii ta innovatsii – Modern education and science in Ukraine: traditions and innovations* (pp. 90-97). Odesa : HO «IOMP» [in Ukrainian].

11. Finikov, T. V., Sharov, O. I. (Ed.). (2014). *Monitorynh intehratsii ukrainskoi systemy vyshchoi osvity v Yevropeiskyi prostir vyshchoi osvity ta naukovooho doslidzhennia: monitorynh. doslidzh. [Monitoring of integration of Ukrainian system of higher education into the European space of higher education and scientific research: monitoring research]*. Kyiv: Takson [in Ukrainian].

12. *Monitorynh sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv za 2016 rik [Monitoring of socio-economic development of regions for 2016]*. Retrieved from: <http://www.minregion.gov.ua>. [in Ukrainian].

13. Popeliushko, R. P. (2008). Psykhoholohichni umovy podolannia nehatyvnoi samoostinky v yunatskomu vitsi [Psychological conditions of overcoming negative self-esteem in juvenile age]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

14. Stoliarchuk, O. A. (2012). Vplyv simi na formuvannya samoostinky dytyny [Impact of family on the formation of child's self-esteem]. *Rozvytok osobystosti v umovakh transformatsiinoho suspilstva: mater. mizhnar. nauk.-prakt. – Development of personality in terms of transformation society: proceedings of scientific conference* (pp. 423-426). Kyiv [in Ukrainian].

15. *Ukraina v liderakh za stupenem okhoplennia naselelnia vyshchoiu osvitou [Ukraine as a leader according to the number of people having university degree]*. Retrieved from: http://vgolos.com.ua/news/ukraina_v_liderah_za_stupene_m_ohoplennya_naselelnya_vyshchoyu_osvitoyu_275476.html. [in Ukrainian].

16. Frenziuk, O. M. (2011). Samoostinka na shliakhu do zhyttievoho uspikhu studentskoi molodi [Self-esteem on the way to life success of students]. *Upravlinnia v osviti : zb. mater. V mizhnar. nauk.-prakt.*

konf., 14–16 kvitnia 2011 r. – *Education management: collection of the 5th scientific conference* (pp. 326-328). Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki [in Ukrainian].

17. Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4, 1-44 [in English].

18. Corwyn, R.F. (2000). The factor structure of global self-esteem among adolescents and adults. *Journal of Research in Personality*, 34, 357-379 [in English].

19. Demo, D. H., Small, S. A. & Savin-Williams,

R. C. (1987) Family Relations and the Self-Esteem of Adolescents and Their Parents. *Journal of Marriage and Family*, 4, (Vol. 49), 705-715 [in English].

20. Pickhardt, C. E. (2010) *Adolescence and Self-Esteem: Teach adolescents how to maintain healthy self-esteem*. Retrieved from: <https://www.psychologytoday.com/blog/surviving-your-children-adolescence/201009/adolescence-and-self-esteem> [in English].

21. Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press [in English].

Olha Nakonechna,

PhD (Candidate of Pedagogical Sciences),

Department of Social Pedagogy and Information Technologies in Education,

Denys Ruden,

PhD (Candidate of Political Sciences),

Department of History and Political Studies,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

19, Henerala Rodimtseva Str., Kyiv, Ukraine,

Ruslan Sopivnyk,

Doctor of Pedagogy, associate professor, Department of Pedagogy,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

15, Heroiv Oborony Str., Kyiv, Ukraine

REGIONAL AND AGE PECULIARITIES OF MODERN UKRAINIAN YOUTH'S SELF-ESTEEM

The successful integration of a personality into the society, acquisition of social experience and self-realization to a great extent depend on the adequate assessment of one's own abilities and skills. The issue of modern youth's self-esteem for the Ukrainian society is extremely relevant which is explained by socio-political events, military operations, and reforming in all spheres of life. Besides, adequate self-esteem is considered to be an important aspect of young people's socialization. The paper aims to examine the self-esteem of adolescents and young people of different regions of Ukraine, as well as to generalize factors of impact of the formation of personality's self-esteem. The experiment involved 299 persons aged from 11 to 18 who were school and university students, including 26% rural citizens and 74% city residents from different regions of Ukraine. The study was based on Self-Esteem Level Test according to which there were three levels of self-esteem: low, adequate, and high. The research outcomes show that 41% of modern Ukrainian young people have inadequate self-esteem. It has been revealed that adequate self-esteem prevails both in adolescence and youthhood, but in the first group the number of the respondents with the adequate self-esteem is higher, as compared to the second one. However, there were 3% more adolescents with inflated self-esteem and at the same 7% less with low self-esteem. The number of children with adequate self-esteem in rural areas is less (52%) than in urban ones (61%). At the same time there are twice less children with inadequately high self-esteem in rural areas, and 45% of rural citizens have low self-esteem. The research results also show some differences in the respondents' self-esteem depending on the region. The highest number of the respondents with adequate self-esteem was found in Kharkiv and Sumy regions (68%), Kyiv region (60%), some regions of Luhansk region (57%). The greatest number of children having inadequately high self-esteem was found in Luhansk region, and the least number – in Kharkiv and Sumy regions. The greatest number of children with inadequately low self-esteem was found in western regions of the country and Luhansk region. Inadequate self-esteem of the respondents is caused by socio-political events of the country, absence of parents' purposeful upbringing impact on a child personality, uncertainty of the choice of further way of living, occupation, deterioration of financial situation, the insufficient level of the development of infrastructure in rural areas and the opportunities for self-fulfillment.

Keywords: self-esteem, adequate self-esteem, high and low levels of self-esteem, socialization, diagnostics of self-esteem, age and regional peculiarities of self-esteem.

Submitted on June, 7, 2017